

Toplumsal barışı sağlamada adalet ve liyakatin önemi

Importance of justice and merit in ensuring
social peace

Muhammet ÖRTLEK

Dr. Ortadoğu Uzmanı

Adalet ve liyakat toplumsal barışı sağlayan en önemli unsurlardandır. Adil bir toplumun varlığı için liyakat ve ehliyet gereklidir. Adalet, hukuka ve yasalara uygun bir şekilde haklarımızı kullanmaktır. Adaleti sağlayan liyakat ise, bir kimsenin bir işe veya göreve, uygunluğu, layık olması ve yeterliliğidir.

Mensubu olduğumuz İslam dini adalet, liyakat, hak, hukuk, insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlükler ve bugünkü manada demokrasiye oldukça önem vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de adalet kelimesi *عدل* kökünden türemiştir. Kur'an'da yarısından çoğu Medeni olan 11 sûrede 24 âyette 28 defa *عدل* kökünden bahsedilmiştir. Yine *عدل* kelimesi sıfat olarak kullanıldığında da "adil" manasında gelmektedir. "Adil" aynı zamanda Cenab-ı Allah'ın bir sıfatıdır.

Kur'an'da adalet kavramı genel olarak "hak yolda ilerlemek, haramları terk etmek, farzları yerine getirmek, fiil ve davranışlarımızla eşit olmak, haklıya hakkını teslim etmek, haksıza cezai işlemi uygulamak, eşit olmak, şirk-küfür-nifak-zulmü terk etmek anlamlarında kullanılmaktadır.

Elbette Kur'an'da adaletin zıddı olan *جور* den de bahsedilmektedir. *جور* ise, "kuralına uygun olmayan durum/iş, haksızlık, taraf tutma,

*Kur'ân birçok
defa adaletle
hükmetmemizi,
işin, görevin
ehline verilmesini
emrediyor. Diğer
taraftan da
nepotizm şeklinde
ifade edilen akraba
kayırmacılığını da
yasaklamaktadır.
Kur'ân bizlerin
adalete şahitlik
etmemizi istiyor.*

kayıрма, zulüm, insafsızlık vb. anlamlara geliyor. Demek ki Kur'ân-ı Kerim bizlere, adaleti daha iyi anlayabilmemiz için zıddıyla da açıklamada bulunuyor.

Kur'ân'da geçen “dengeli yapmak, dengeli kılmak, denk tutmak, tevhid, eşitlik, fide, kıst, vezn, hakk gibi kavramlarla adaleti belirtiyor. Küfr, şirk ve zulüm kavramlarıyla da adaletin zıttı olan ifadeleri zikrediyor. Dolayısıyla Cenab-ı Allah Kur'ân'da iyiyi, kötüyü, doğruyu ve yanlış gözler önüne sererek adaletle ve liyakate yönelmemizi emrediyor.

Kur'ân birçok defa adaletle hükmetmemizi, işin, görevin ehline verilmesini emrediyor. Diğer taraftan da nepotizm şeklinde ifade edilen akraba kayırmacılığını da yasaklamaktadır. Kur'ân bizlerin adaletle şahitlik etmemizi istiyor. Mesela:

“Emanetleri ehline veriniz ve insanlar arasında hüküm vereceğiniz zaman adaletle hükmediniz” (Nisa: 58) ayetinde idarecilerin liyakatli kişiler arasından olması gerektiği zikrediliyor.

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan adaletle şahitlik eden kimselerden olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletten alıkoymasın. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir” (Maide: 8) ayeti ile farklılıklara saygılı olmamızı, bizden olmayana da adaletle davranmamızı ve hakka riayet edilip edilmediği hususunda da şahitlik sorumluluğumuz olduğunu bizlere hatırlatıyor.

Kur'ân, Müslüman olmayanlarla da barış içinde yaşamamızı ve onlara adaletli davranmamızı ister: “Allah size, sizinle din hususunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve kendilerine adaletle davranmamızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletle davrananları sever” (Mumtehine: 8).

Müslümanlar arasındaki çatışmalara da değinen Kur'ân şöyle buyurmuştur: “Müminlerden iki grup birbirleriyle çatıştırlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri ötekine haksızlık ederse Allah'ın buyruğuna dönüncüye kadar saldıran tarafla savaşın. Eğer dönerlerse artık aralarını adaletle düzelttin ve adaletle davranın. Şüphesiz Allah adaletli davrananları sever” (Hucurat: 9). Kur'ân'dan insanın bireysel ve toplumsal hayatının düzenlenmesine yönelik birçok örnek verilebilir. Dolayısıyla İslam dininin ana hedeflerinin başında adaleti gerçekleştirmek denilebilir.

Kur'ân'ın öğretmeni hükümündeki Peygamber efendimiz (asm) yaşantısı ve sözleriyle tüm insanlığa örnek teşkil etmektedir. Hz. Muhammed (asm), kabileler arasındaki savaşlara son vermek ve toplumsal grupların birbirleriyle olan anlaşmazlıklarını çözmek için kurulan Hilful Fudûl'a daha 20 yaşlarında üye olmuştur. Dönemin sözü geçen, zengin, ileri gelenlerinin üye kabul edildiği Hilful Fudûl aracılığıyla Peygamber (asm) adaletin ve toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Peygamber Efendimiz (asm) Medine Sözleşmesi ile Müslümanlar ve Yahudiler arasında adaleti sağlamış, adaletin uygulanmasında kimliklerin ve inancın belirleyici olamayacağını göstermiştir. Yine Efendimiz (asm), Veda Hutbesi'nde "her türlü ayrımcılığın ve üstünlüklerin reddedilmesi, adaletin nasıl olması ve nasıl sağlanacağı vb." hususları ilan etmiştir. Peygamberimiz (asm) "insanlar bir tarağın dişleri gibidirler" ifadesiyle de eşitliğe dikkat çekmiştir.

Siyer tarihinden, yani Peygamberimiz (asm)'in hayatında en önemli gayretinin adalet üzerine bir toplum tasavvuru olduğu anlaşılıyor. Hz. Muhammed (asm)'in amcası Ebu Leheb, bir gün kendisine gelir ve şöyle der "Ben, Senin amcanım. Senin dinine girdiğimde bana ne var?" diyerek soruyu Peygamberimize (asm) yöneltir ve şu cevabı alır: "Şu yanımda oturan siyah yüzlü Bilal'e ne varsa sana da o var." Bu cevap karşısında sinirlenen Ebu Leheb "böyle din olmaz olsun" diyerek oradan ayrılır. Aslında Ebu Leheb "ben kölelerle, yoksullarla sınıf farkı gözetilmeksizin aynı ortamda bulunmam" demek istemiştir. Buna karşılık Peygamber (asm) duruşu ise, inancımızda hiç kimseye imtiyaz olmadığının göstergesidir.

Hz. Peygamber (asm)'in örnek hayatında torpile ve nepotizme de yer yoktur. Kendisi bir hadis-i şeriflerinde "Ey insanlar sizden evvelkileri şu halleri mahvetti. Toplumun ileri gelenleri bir haksızlık yapınca ona dokunmadılar, aynı suçu zayıflardan biri yapınca onu cezalandırdılar. Allah'a yemin ederim ki, hırsızlığı yapan Muhammed'in kızı Fatıma dahi olsa, elini mutlaka keserim" şeklindeki ifadesiyle inancımızda torpile yer olmadığını bildirmektedir.

Peygamberimize en kötü insan kimdir? sorusuna "müşriktir" cevabını verir. Müşrikten sonra en kötü insan kimdir? denilince de "adil olmayan idarecidir" cevabını verir. Ancak hem Kur'an'ın getirdiği hükümler hem de Peygamberimizin (asm) yaşantısını İslam dünyası olarak tam anlayabilmiş değiliz. Bediüzzaman Said Nursi'nin 4 temel öge şeklinde sıraladığı "iman, ibadet, ahlak ve adalet"ten uzaklaştıkça, ümmet bilinciyle hareket etmede güçlük çekiyoruz. Günümüz İslam dünyasının karşısında duran "cehalet, zaruret ve ihtilaf" düşmanları ile mücadele ederken eksikliklerimizi görüyoruz.

Toplumsal hastalık şeklinde nitelendirilebilecek bu eksikliklerimiz genelde "arkadaş, akraba, tanıdık kayırmacılığı; siyasi partizanlık; fırsat eşitliğinden hakça yararlanamamak; yolsuzluk ve rüşvet oranlarında artış; kanunların sık sık değişmesiyle yasalara olan güvenin zedelenmesi; kadrolaşmaların önünün alnamaması; gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, yoksulluk; ayrımcılık, ötekileştirme, şeffaf olamama vb. tüm bu sosyo-ekonomik ve siyasi sorunlar Müslümanları derinden etkiliyor. Bu sorunlarla mücadelede İslam dünyası büyük bir samimiyet sınavından geçiyor.

Nisa sûresi 135. âyetteki "Ey müminler! Kendinizin, ana-babanızın veya akrabanızın aleyhine de olsa, bütün gücünüz ve samimiyetinizle hep adalet

Peygamberimize en kötü insan kimdir? sorusuna "müşriktir" cevabını verir. Müşrikten sonra en kötü insan kimdir? denilince de "adil olmayan idarecidir" cevabını verir.

İnsanlığın her döneminde olduğu gibi bugün de, Kur'ân'ın getirdiği kurallara, Peygamber (asm)'in ve sahabelerin yaşantılarından örnekler bizlere yol gösterecektir. Bunlara uyum sağlamadığımız takdirde, adaleti gözetmeyen liyakatsiz kişiler, İslam dünyasında özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi ülkelerde "diktatör" rejimlerini devam ettireceklerdir.

ve hakkaniyetten yana olun. Allah için doğru şahitlik yapın..." emri Müslümanlar için derin manalar ifade ediyor.

Kur'ân'da ve hadislerde, adalet ve liyakat ile ilgili birçok yerde uyarılar yapılıyor. Ancak bütün ilahi uyarılara rağmen, adaletsizliğin, hukuksuzluğun, haksızlığın, eşitsizliğin, hürriyetlerin kısıtlanmasının en derin yaşandığı toplumlar İslam dünyasındadır. Hâlbuki Müslümanlar, bu dünya hayatında adaleti ikame etmekle görevlidirler. Kendi haklarını ancak adalet ve liyakat üzerinden arayabilirler. Müslümanlar her iki kavramı kendi hayatlarında şiar edinmelidirler. Aksi takdirde adalet ve liyakat mefhumları hukuki, ahlaki ve dini bir ritüel olmaktan öteye gidemeyecektir.

Müslümanca duruşa ve samimiyete her dönem ihtiyaç olmuştur. Ve Müslümanları yukarıda saydığımız olumsuzluklardan da koruyacak mekanizmalar da gerekmiştir. Buna en güzel örnek Hz. Ömer'in Halifeliği döneminde vilayetlere atadığı valilerin beraberinde, onların görevlerini, yaşantılarını yakından takip edecek ve kendisine raporlandıracak bir "muakkib" de göndermesidir. Atadığı vali bir sahabedir. Ancak onu gözlemleyen muakkib de sahabedir. Demek oluyor ki, Hz. Ömer'in, atadığı vali sahabe bile olsa, onun yanlış yapabileceğini ön görerek denetim mekanizması olan muakkibi de beraberinde görevlendirmiştir. Diğer taraftan bu durum Hz. Ömer'in hassasiyetini ortaya koymaktadır.

İslam tarihine baktığımızda bazı çevrelerce 2. Ömer olarak adlandırılan, 8. Emevi Halifesi Ömer Bin Abdülaziz örneği açık bir şekilde önümüzde duruyor. 717-720 Yılları arasında Halifelik yapan Ömer Bin Abdülaziz "valilerin ticaretle meşgul olmasını ve hediye almalarını yasaklamıştır." Aynı zamanda Ömer Bin Abdülaziz, toplumsal barışın bozulmaya başladığını, akrabalara merhametin, anne ve babaya yönelik saygının sarsıldığını görünce dini alan üzerinden ümmeti uyarma ihtiyacı hissetmiştir. Ömer Bin Abdülaziz bu amaçla Cuma hutbelerinde daha önceleri okunmayan, Nahl sûresi 90. Âyetinin okunmasını irade buyurmuştur. Âyet ise şöyledir: "Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder. Hayasızlığı, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."

Ömer Bin Abdülaziz tarafından döneminin İslam toplumundaki olumsuzlukları gidermek adına, Müslümanları uyarmak için Nahl sûresi 90. Âyeti Cuma hutbelerine konulmuştur. O dönemden bu güne halen Cuma hutbelerinde okunmaktadır. Belki de Ömer Bin Abdülaziz'den günümüze kadar geçen sürede olduğu gibi, bugün de bu uyarıya halen ihtiyacımız bulunmaktadır.

İnsanlığın her döneminde olduğu gibi bugün de, Kur'ân'ın getirdiği kurallara, Peygamber (asm)'in ve sahabelerin yaşantılarından örnekler bizlere yol gösterecektir. Bunlara uyum sağlamadığımız takdirde, adaleti gözetmeyen liyakatsiz kişiler, İslam dünyasında özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi ülkelerde "diktatör" rejimlerini devam ettireceklerdir. İktidara gelen

Müslümanlar siyasette Emeviyet atmosferine giriyorlar. Bununla birlikte muhalefetteki Müslümanlar da Hz. Hüseyin tarzında bir muhalefete yöneliyorlar. Emeviyet baskıcı, hukuksuz ve adaletsiz bir yönetim şeklini getiriyor. Hüseyini muhalefet ise, sorun ve sıkıntıları öne çıkaran yıkıcı bir muhalefeti hatırlatıyor.

Nursî de çözüm önerisi olarak “adalet-i mahza”yı sunuyor. İslam ülkeleri için “adalet-i mahza” kişi hak ve hürriyetlerini, insan haklarını, hukukun üstünlüğünü, özgürlükleri, eşitliği, adaleti, liyakati vb. kapsayan Hz. Hasan tarzındaki siyaseti önceliyor. Buna ek olarak meşveret, şura, istişare gibi iletişim kanalları açık tutularak fikr-i vahid istibdadından kurtulmuş liyakatli ve adaletle hükmeden yöneticiler önem arz ediyor.

İslam dünyasının sorunlarının temelinde siyaseten güçlenmek için dini alanın istismar edilmesi bulunuyor. Buna en güzel örnek Kabe İmamı Sudeysi'nin ve Mısır'daki El Ezher'in muhtelif fetvaları gösterilebilir. Böylece dini alan din adamları ve dini kurumlarca erozyona uğrattılıyor. İslam dünyasının diktatör rejimleri bu durumu kullanabiliyor.

Sonuç olarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika özeli incelendiğinde bir dönem Nasırcı seküler Arap milliyetçiliği, sonra sosyalist dalganın yayılması, daha sonra Arap Baharı sürecinde siyasal İslamcılarının etkisi görülmüştür. Tüm bu akım ve hareketler kendi coğrafyalarında istikrarı sağlayamadı, adaletli ve liyakatli idareciler yerine, karizmatik yöneticiler iktidarlara ge(tiri)ldi. Ancak “hukuk-adalet-liyakat” eksikliği genellikle ikinci planda görüldü. İslam toplumunun en önemli sorunu Kur'an'ı tam olarak anlayamamak, Peygamber (asm)'in hayatını tümüyle örnek alamamak ve dini gerçek manada hayatın her alanında yaşayamamak olsa gerektir.

Bediüzzaman Hazretleri 1918'de “neden siyasete karışmıyorsun, siyasetten uzak duruyorsun” mealindeki bir soruya bizdeki yani İslam dünyasındaki siyasetin tabiatını da anlatan bir gerekçeyle cevap veriyor ve mealen diyor ki: “Biz siyasette müteharrik-i bizzat değiliz, Avrupa üflüyor biz burada oynuyoruz” yani siyasi cereyanlar oluşturmak, siyasi tutumlar ve tavırlar almak açısından dış etkilere fevkalade açığız. Böyle bir siyasetle ve yönetim modeliyle ne kadar adil olunabilir, ne kadar liyakate değer veren bir yapı kurulabilir?

Yakın geçmişe baktığımızda 11 Eylül ve benzeri travmatik olaylar vesile edilerek batılılar ve bilhassa ABD'deki bir hakim çevre Ortadoğu'nun ehlileştirilmesi iddiasıyla Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ile harekete geçti. İlk olarak Irak'a girdiler, Saddam'ı devirdiler. Ama Irak'a istikrar gelmedi. Saddam döneminde zulüm vardı ama neticede devlet vardı. Bugün Irak'ta devlet otoritesi yok. Diplomasiyi yürütecek muhatap yok. Bir tür istikrarsızlaştırma ve anarşi hali yerleştirilmiş ve derinleştirilmiş durumda.

Aynısını Suriye'de veya başka ülkelerde yaşadık.

İslam dünyasının sorunlarının temelinde siyaseten güçlenmek için dini alanın istismar edilmesi bulunuyor.

*Türkiye'nin,
Osmanlının son
döneminden
itibaren Tanzimat
ve Islahat
Fermanları ve
Anayasacılık
hareketleri ile
erken dönemde
yaşadığı
değişimleri ve
daha adil daha
liyakate önem
veren yeni model
arayışlarını Arap
toplumları yeni
yaşıyor.*

Bu dış müdahalelerle ya istibdat ya anarşi biçiminde bir salınımla ifrat ve tefrit arasında gidip gelen bir yapı kuruluyor. Ölümü gösterip sıtmaya razı ediyorlar. Lübnan, Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan ve diğer birçok ülkede benzeri yapıldı ve yapılıyor. Bizde de benzerleri denendi.

2010'da başlayan Arap Baharı ile de aslında benzeri denendi.

Bütün bu toplumsal hareketlerde iki şey bir arada gidiyor. Bir taraftan dış güçler istikrarsızlaştırma ve zayıflatma politikası güdüyor. Bir yandan da içeride entelektüel çevreler daha iyi, daha şeffaf ve denetime açık bir yönetim modelini nasıl kurabiliriz diye düşünüp gayret ediyor ve bu maksatla bir sosyal muhalefet geliştiriyor. Herkesin hesabı ayrı yani. Ve sonuçta hangi etken daha güçlü ise onun dediği oluyor.

Türkiye'nin, Osmanlının son döneminden itibaren Tanzimat ve Islahat Fermanları ve Anayasacılık hareketleri ile erken dönemde yaşadığı değişimleri ve daha adil daha liyakate önem veren yeni model arayışlarını Arap toplumları yeni yaşıyor.

Aynı aşamaları Doğu Avrupa, Demir Perde'nin açılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla 1990-1991'de yaşadı. Eski Sovyet hegemonyasındaki bu ülkelerin hepsi sonuçta NATO üyesi oldu.

Demek ki İslam dünyasında henüz orta yolu tutturamama ve karşılıklı müzakere kültürünü yerleştirememeye sıkıntısı var.

Mesela Mısır'da 2012'de iktidara gelen Müslüman Kardeşlerin doğrular yanında yanlışlar da yapması ciddi bir tepki doğurdu. Mesela Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu Mısır vilayetlerine tutup radikal eğilimlere sahip İslamcı valiler atadılar. Birileri adeta toplumsal dokuyu kaşımaya çalıştı. Mursi sonradan "bunlardan benim bile haberim yok" dedi ama iş isten geçmiş oldu.

Mesela Mısır'da 2012 Anayasasını Müslüman Kardeşler mecliste sadece 19 saat görüşmenin ardından hızlıca referanduma sundu. Yüzde elli iki katılımı ve toplamda yüzde otuz altı evetle anayasa kabul edildi ve fakat bu yaklaşım hem içeride hem dışarıda çok tepki çekti. Anayasanın meşruiyeti de hep tartışmalı oldu.

Diyebiliriz ki bir yıllık Müslüman Kardeşler iktidarı Türkiye'nin on sene yapmaya çalıştığını bir sene yapmaya çalıştı ve ciddi bir tepkiyle karşılaştı. Sonrasında olanlar malum.

Bunlarla aslında, Üstad Bediüzzaman'ın, "hayat-ı içtimaiyede bir çığır açan eğer fitrat kanunlarına uygun hareket etmezse niyeti iyi de olsa hareketleri fayda değil zarar verir" anlamındaki sözlerini doğrulamış oldu.

Demek sosyal meselelerde dış güçlerin etkisini iyi hesaba katmak lazım ki hedefe daha kolay ve hızlı ulaşılabilirsin.

Gezi olaylarının içyüzünde Arap Baharı ve benzeri dış güçlerle ilişkili bazı yönler olduğunu söyleyenler oldu. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Gezi olaylarını bu şekilde değerlendirenler oldu. Doğru. Ama bana göre olaylar henüz aydınlatılmış değil. Şu şuydu demek kolay değil. Sadece, göstericilerin meşru dairenin dışına çıktığı objektif olarak doğru.

Arap baharı ile Gezi olayları arasındaki en önemli fark şu: Arap baharı ekmek, eşitlik, hürriyet, adalet gibi sloganlarla başladı ve sürdü. Oysa Gezi olayları ideolojik bir hareketin tepkisel yansıması gibi görüldü.

Rusya Arap ülkelerindeki ihtilallerin neresinde?

Rusya Ortadoğu'da eski Sovyetler Birliği döneminden kalma itibarını korumaya çalışıyor. Üsleri var. Bağlantıları var.

Başka devletler de buralarda söz sahibi olmak istiyor. Mesela küçücük Cibuti'de Çin'in devasa bir askeri üssü ve varlığı var. Hatta o kadar ki Cibuti ekonomisi bu askeri üs çevresindeki ticari faaliyetlerle ayakta duruyor.

Mesela Türkiye Sudan'da Sevakın Adasında Osmanlı'dan kalma askeri üssü turizme kazandırmak ve böylece orada Türkiye'nin siyasi ve hatta askeri varlığını büyütüp ilişkileri muhafaza etmek gibi bir hedef güdüyor. Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler bu harekete şiddetle karşı çıkıyorlar ama Türkiye kendi hedefine yürüyor. Bunun başka riskleri olabilir. Zaman gösterecek.

Elbette Arap ülkeleri ile yakın coğrafyadayız. Bu dalgalanmalar taşın sudaki dalgaları gibidir. Bir şekilde Türkiye de etkilenir. Türkiye'deki, Suriyeli mülteciler buna bir örnek teşkil ediyor.

Yüzyıllarca birbirleriyle savaşmış olan Avrupa Ülkeleri iki dünya savaşının da verdiği dersle adeta tövbe etmişler ve birbirleriyle kavga etmeyi bırakmışlar. Kömürü ve çeliği birbirlerini tahrip etmek için kullanmaktan vazgeçip medeniyetlerini yeniden inşa etmek ve coğrafi sınırları aşmak için kullanmaya başlamışlar. Büyük bir barış projesini hayata geçirmeyi başarmışlar. Akla şu geliyor: Neden dünya ve hayat Batılılara ittifak ve terakki dünyası olsun da biz Müslümanlara ittifak nasip olmasın?

Evet bu tür birlikler kurma gayretleri elbette İslam dünyasında da var ama bunlar Batı'dan ders almadan ve adeta ben yaptım oldu mantığıyla oluyor. Bu yüzde de uzun ömürlü olamıyor. Tabana yayılamıyor. Genişleyemiyor ve güçlenemiyor. Elbette dış güçler de bu tür ittifakları engellemeye çalışıyor ama asıl problem bizim içimizde. Başta Avrupa Birliği olmak üzere dünyanın güzel örneklerinden hakkıyla ders alabilirsek yani taklitle yetinmeyip kendi şartlarımıza uyarlayabilirsek dış engelleri kolaylıkla aşarız.

Elbette Arap ülkeleri ile yakın coğrafyadayız. Bu dalgalanmalar taşın sudaki dalgaları gibidir. Bir şekilde Türkiye de etkilenir. Türkiye'deki, Suriyeli mülteciler buna bir örnek teşkil ediyor.

Avrupalılar farklılıkları zenginlik olarak görüyorlar. Türkiye ile ilgili raporlarında da buna yer veriyorlar.

Bunun en son örneklerinden biri 2015'te Suudi Arabistan'ın kurmaya çalıştığı "İslam Ordusu" girişimi oldu. Arabistan bir açıklama yaptı ve "şu şu ülkeler bu birliğe üyedir" dedi. Malezya, Endonezya gibi bazı ülkeler "biz resmi bir belge imzalamadık, bizim böyle bir üyeliğimiz yok, bir teklif gelmedi, bir görüşme olmadı" diyerek adeta bu girişimin ciddiyetsizliğini ifşa etmiş oldular. Türkiye'ye de böyle bir teklif gelmedi. Ama 2016 sonlarında Suudi Arabistan'da İslam Ordusu'nun geçit resmi nevinden göstermelik bir eylemi durumundaki ortak tatbikatına resmen üye olmadığı halde Türkiye bir ekiple katıldı. Bu katılım belki bir gözlemci statüsüdür. Ama resmi bir statü dahi kurulabilmiş değil. Patron Suudiler. Her şeyi kendisi ayarlıyor. Dolayısıyla da diğer devletler "bölgede İslam adı kullanılarak bu isimle bir ordu kurulacak, bu yeri geldiğinde İran'a ve sair ülkelere karşı kullanılacak" diye korkuyor ve tedbirli davranıyor.

Bediüzzaman Hazretlerinin "bu zamanın en mühim farz vazifesi İttihad-ı İslam'dır" demesinden yola çıkarsak İslam ülkelerinin bir ittihak ve hatta bir ittihad içerisine girmeleri gerekli ve mümkün ve Avrupa Birliği de bu açıdan bakıldığında iyi bir örnek. Bu örneği bizim de tatbik edebilmemiz hususunda demokratikleşme ne kadar önemlidir?

Köprü Dergisi'nin son sayısında Avrupa Birliğinden örnek almanın yolları ayrıntılı olarak gösterilmiş. Burada en önemli husus demokratikleşme konusundaki sosyal altyapının kurulmasıdır. Ayrıntılar için dergiyi tavsiye edebiliriz.

ABD'nin ve bilhassa İngiltere'nin köklü İslam devletlerinin İslam dünyasındaki liderliklerini engelleme hususunda oynadığı olumsuz rol de nazara alınmalı. Buna karşı nasıl tedbirler alınabileceği de düşünülmeli.

Yeni Asya'nın da elli yıldır lejandında bulunan ve mana itibariyle Üstada ait olan "Asya'nın bahtının miftahı meşveret ve şüradır" sözünü biz daha ziyade içeriden ve bize yönelik bir emir olarak okuyoruz. Oysa sizin sohbetinizden sonra daha iyi anlaşılıyor ki Asya'dan kasıt öncelikle İslam dünyasıdır ve buranın bahtını açacak olan da meşverettir. Avrupa Birliği benzeri bir örgütlenme bizde de mümkündür. Ama onların, müzakere kültürü, çok seslilik, demokratik hoşgörü, farklılıkları bir arada yaşatabilme gibi kavramlarla ifade ettikleri hususları bizim de bize ait kavramlarla ve uygulamalarla ortaya koymamız lazım. Bizde müzakere kültürü neden gelişmiyor? Nasıl olursa gelişir?

Avrupalılar farklılıkları zenginlik olarak görüyorlar. Türkiye ile ilgili raporlarında da buna yer veriyorlar. Aslında bu yaklaşım Peygamberimizin Hadislerinde de var. "Ümmetimin ihtilafında rahmet vardır" buyurmuştur. Farklı fikirleri bir araya getirebilmemiz lazım. Avrupa'dan önce dinimiz söylemiş. Yeter ki "tek doğru benim doğrudur, ya benim doğruya tabi olursunuz ve benim arkamda durursunuz ya da karşımda olursunuz ve düşmanım sayılırsınız" anlayışından kurtulalım. Bu yaklaşım, zihniyet-i

inhisar denilen bu anlayış, Üstadın da dediği gibi hubb-u nefisten yani kendisini beğenmekten çıkar.

Müslümanlar bir model oluşturacaksa şunu başarabilmesi lazım: Birbirimizin farklılıklarına saygı duyacağız. Alt kimlikleri abartmayacağız. Bunu yerleştirmek belki birkaç kuşak alacak ama yapabiliriz. Birbirimizi her yönden seveyebiliriz. Ama saygı duymayı öğrenmeliyiz.

İslam aleminde bir adalet ve hürriyet eksiliği görüyoruz. Arap Baharı gibi heyecan uyandırıcı gelişmelerin makul ölçüye oturması nasıl mümkün olabilir?

Çiçero'nun bir ifadesi var. "Tüm devrimler diktatörlere karşı oldu, diktatörlüğe değil" der. İslam dünyasında da diktatörleri deviriyoruz ama diktatörlüğü deviremiyoruz.

Müslümanlar aslında büyük bir samimiyet sınavından geçiyor ve zorlanıyor. Mesela Mısır'da toplam on beş gün süren ayaklanmalarda Müslüman Kardeşler başlangıçta meydanlarda yok. Sonradan bakıyorlar ki iktidar devrilecek o zaman Tahrir'e iniyorlar. Bu bir samimiyet eksikliğini de gösteriyor. Benzerini On beş Temmuz sonrasında meydanlarda da kısmen gördük.

Sahip olduğumuz kavramları topluma mal etmekte zorlanırsak, kendimiz çalıp kendimiz oynarsak değişimde ve terakkide yetersiz ve başarısız oluruz.

İran ve Tunus'u adalet ve liyakat uygulamaları açısından nasıl değerlendirebiliriz?

Tunus Arap Baharını daha erken ve kolay özümsemi. Bu belki biraz da eski Fransız sömürgesi olmasından kaynaklanıyor. Malum Üstad da "tahsile gitmişler, derslerini tamamlayınca dönecekler" diyor ya. Fransız okulundan mana-yı ismiyle de olsa bir hürriyet tahsili almışlar denebilir. Oraya da bir ruh lazım. Bir mana lazım. Bir de bayrağındaki ay yıldızdan da görüleceği üzere Tunus'ta bir Türkiye etkisi de var.

İran'a gelince, Mısır'ın zıddına olarak İran'da yönetim İslamcıdır ama halkın çoğunluğu sekülerdir. Bu durum elbette sonradan adına İslam devrimi denilen bir devrimle iş başına gelmiş olanların yönetimde kalmaya devam etmiş olmasının sonucudur. Bugün İran'da bir Arap Baharı yaşanacaksa bunu dindarlar değil seküler kesim tetikleyecektir. Ve bunu da dinî değil sosyo-ekonomik sebeplerle ve dindar yöneticilere karşı yapacaktır.

Son yıllarda Türkiye'de Şii ve hatta Şiilik düşmanlığı üzerinden İran düşmanlığı aşılanıyor gibi görünüyor. Hatta yakın tarihte bazı dindar gazeteler ve televizyonlar buna kısmen alet edildiler. Oysa Bediüzzaman bilhassa Dördüncü Lemâ'da bu tarz yaklaşımların İslam'a ve birlik fikrine fayda değil zarar vereceğini söylüyor. Siz ne düşünürsünüz?

Elbette devletlerin politikaları da önemli ama toplumun dinamikleri daha önemli. İran halkı okuyan ve rasyonel düşünceye değer veren bir halk.

Sahip olduğumuz kavramları topluma mal etmekte zorlanırsak, kendimiz çalıp kendimiz oynarsak değişimde ve terakkide yetersiz ve başarısız oluruz.

Bugün de darbelerden ve münafıklaştırmaya dayalı kaotik toplum yapısından kurtulmak istiyorsak önce toplumsal dokuyu ıslah etmemiz lazım.

Orada bir üniversite öğrencisinin öğrencilik döneminde iki bin kadar kitabı okuyabildiğini biliyoruz. Dolayısıyla rasyonalite üzerinden hareket edersek ve olağanüstü bir durum olmazsa İran ile Türkiye arasında bir zıtlık olmayacağını ümit edebiliriz.

Üstadın, “ruh-u meşrutiyet şeriatandır” diyerek tarif ettiği İslam ile demokrasi arasındaki doğrusal ilişkinin doğru şekilde kurulması konusundaki sıkıntıları nasıl çözebiliriz? İslam’ı istibdada müsait zannettiren uygulamalardan kurtulmamız nasıl mümkün olur?

Bunu hem fertler ve hem de genel olarak cemaatler olarak hakkıyla yerine getirebilsek Türkiye’nin İslam dünyası için doğru örnek olmasını sağlayabiliriz. Ama önce kendimize bakalım. Bir şeylerin değişmesi konusundaki isteklerimizde ne kadar samimiyiz? Demek hürriyet ve adalet de samimiyet ile ilişkili.

Uluslararası sözleşmelere de girmiş olan temel adalet prensipleri İslam ülkelerinde kendisine ne ölçüde yer bulabiliyor? Adalet ve liyakat arayışı ne kadar canlı?

Ortadoğu halklarının birinci önceliği maalesef işsizlik ve halkın karnını doyurmasıdır. Hürriyet ve adalet gibi meseleler entelektüel boyutlar olarak ikinci üçüncü seviyede kalıyor.

Mesela Mısır Anayasasında bir kişinin en çok iki dönem cumhurbaşkanlığı yapacağı yazılı iken şimdi iktidar sahipleri bunu değiştirip süreyi uzatmaya çalışıyorlar. Ses çıkaran kitle ise maalesef azınlıkta.

Bu ve benzeri örnekler de gösteriyor ki İslam dünyasında şimdilik idealize edilmiş bir insan hakları teorisi yok. Ama bu bundan sonra da olmayaacağı anlamına gelmiyor. Bize düşen gayret etmektir.

Avrupa devletleri ve insanları demokrasi kültürünü yerleştirmiş olmalarının da etkisiyle samimiyet testinden geçmiş ve münafıklığı ve ikiyüzlülüğü önemli ölçüde bitirmeyi başarmış. Bizde ise maalesef hem dinî hem siyasi anlamda münafıklık devam ediyor. Doğu toplumlarında ise bu hastalık bizden de daha fazla gibi görünüyor. Bu yapıdan nasıl kurtulabiliriz?

Bedüzzaman Hazretleri On Beşinci Mektupta Hazreti Ebu Bekir’den sonraki üç halifenin hükümet darbesiyle devriliş katledilmesinin ve Hazreti Ali döneminde yaşanan hadiselerin sebeplerini izah ederken önemli bir tesbit yapıyor. Mealen “o hadiseler birkaç müfsidin keşfedilmesi ve engellenmesiyle önü alınamayacak kadar ağır bir toplumsal bozulmanın sonucu idi. Toplumsal doku bozulmuştu. O olayların önünü almanın tek yolu sosyal dokuyu ıslah etmektir” diyor.

Bu bilginin bugüne dersi şudur: Bugün de darbelerden ve münafıklaştırmaya dayalı kaotik toplum yapısından kurtulmak istiyorsak önce toplumsal dokuyu ıslah etmemiz lazım. Bunun yolu da devlete değil ferde önem

ve öncelik vermekten ve hürriyet ve demokrasi gibi insanî değerleri yerleş-tirmekten geçiyor.

Bizim devleti sınırlandırmamız, hizmetkâr devlet haline getirebilme-miz, liyakate önem veren anayasalı bir rejim kurabilmemiz önemlidir. Bunu biz yaparsak bizi taklit edecek olan diğer İslam ülkeleri de başarabilir. Zira İran'la birlikte biz diğer İslam ülkelerine nazaran demokrasi denemeleri konusunda açık farkla öndeyiz. Evet, bunlar toplumun geniş kesimlerinin talebiyle olmadı ama yine de önemli bir başlangıçtır. Demokrasiye karşı krallıklarla bir yere kadar gidileceğini onlar da biliyorlar. Bazı İslam ülke-lerindeki yöneticilerin Mısır demokrasisini elbirliğiyle yıkmalarının arka-sında da bu var.

Son yıllarda tüm dünyada yeniden ırkçılık dalgalarının arttığı söyle-niyor. Yeniden duvar örmeler ve benzeri arayışlar var deniyor. Zihinlerde totaliterleşme eğilimleri artıyor. Bunlar bizi nasıl etkiler?

Batı'nın Türkiye'ye bilhassa ikinci dünya savaşından sonraki yardımları, karşılığında bir şeyler isteyen bir yardımlaşma türü idi. Bugün dünyada kartlar yeniden dağıtılırken de karşılıksız bir şey beklenmeyecektir. Biz bundan olumsuz etkilenmeyecek şekilde tedbirli olmalıyız. Elimizdekilerin değerini iyi bilmeliyiz. Diplomasi önemlidir ve değerlidir.

Trump geçenlerde bir tweet atarak Türkiye'yi ekonomik olarak batır-makla tehdit etmişti. Batının zaman zaman demokrasiyi araçsallaştırdığını unutmamamız lazım.

Batı'da kişi kültü önem taşıyor. Türkiye'de ise kişiselleştirme git-tikçe artıyor. Daha doğuda ve bilhassa İslam dünyasında kişilere değer verme meseleleri daha da kötü. Bunun en basit göstergesi devletin resmi web sayfalarındaki kişi vurgusunun azlığı ve çokluğu. Bu durum dev-letin kişilerle mi yoksa kurum ve kurallarla mı ayakta durduğunu gös-termesi bakımından önemli. Yine Batı'da memur olmak için sabıka kay-dı araştırması yetiyor, MİT raporu ya da güvenlik soruşturması gibi sub-jektif kriterlere hiç değer vermiyorlar. Bizde ise liyakate değil iltifata ve sadakate atıf yapan bu subjektif değerler yeniden öne çıkmaya başladı ve bu yönden de Batı'dan kopup Doğulu olmaya başladık. Liyakat konu-sunda İslam ülkelerinde durum nasıl?

Kâbe imamı Sudeysi yakın zamanda İsrail ile cihat yapmanın yanlış ol-duğuna dair fetva vermişti. Daha sonra Veliht Prens'in bu asrın müceddi-di olduğuna ve dolayısıyla ona itaatın farz olduğuna dair de beyanları var. Bunları kendi samimi fikri olduğu için mi böyle söylüyor? Bilemiyoruz. Ama kraliyet ailesinin damadı olması ve baskı rejimi içinde yaşıyor olması sebebiyle gerçekleri anlama şansımız da yok. Bu da gösteriyor ki hürriyetin olmadığı yerde adalet de liyakat de geri kalıyor.

Bu durum Türkiye için de geçerli, Bürokraside ve siyasette olduğu gibi ticarete de diyanette de şahsa bağlılıklardan kurtulamadık. Bu zamanın

*Bizim devleti
sınırlandırmamız,
hizmetkâr
devlet haline
getirebilmemiz,
liyakate önem
veren anayasalı
bir rejim
kurabilmemiz
önemlidir. Bunu
biz yaparsak
bizi taklit edecek
olan diğer İslam
ülkeleri de
başarabilir.*

*Ayetle emredilene
yapmak yani işi
ehline vermeyi
başarabilmek için
önce mevcuttan
vazgeçebilmeyi
bilmemiz lazım.
Bu da Kur'ân'a
ve sünnete ve
bunların çağdaş
yorumlarına
uymakla mümkün
olur.*

önemli bir hastalığı. Ve tedavisini de Batıların bulduğu bir hastalık. “Ben varsam millet var, ben varsam kurum var” anlayışı bencilliği pekiştiriyor, müzakere kültürünü yıkıyor.

Aslında bu şahsileştirme meselesinin itikadî bir yönü de var. Allah “şahsımı bilemeyeceksiniz, bizzat şahsiyetimle meşgul olmaya kalkmayın, beni ancak eserlerimle ve fiillerimle tanıyabilirsiniz, o halde siz aklınızı onlara yöneltin” diyor.

Batılılar devlette ve diğer alanlarda bizzat şahsa değil şahısların fiiline ve icraatına önem vermekle aynı zamanda sünnetullahı yani Allah'ın sünnetine uygun hareket ediyorlar. Bu sayede de muvaffak oluyorlar. Biz ise sünnetullahıdan uzaklaşıp, batıyı taklit etmeye gayret ediyoruz. Patent bize ait bir model oluşturmuyoruz. Gayret etmiyoruz. Allah da bunun karşılığını başarısızlık olarak veriyor. Demek Allah'ın kâinatta koyduğu kurallarla uygun hareket edebilmekle adaleti de liyakati de elde edeceğiz.

Ayetle emredilene yapmak yani işi ehline vermeyi başarabilmek için önce mevcuttan vazgeçebilmeyi bilmemiz lazım. Bu da Kur'ân'a ve sünnete ve bunların çağdaş yorumlarına uymakla mümkün olur.

